

Ehl-i Beyt Mensuplarının Dönemin İktidarları ile Olan İlişkileri*

Zekeriya DOĞRUSÖZLÜ**

Özet: Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'nin nasla tayin edilerek imam olduğunu savunan İmamiyye Şiası, imametini Ehl-i Beyt kanalı ile tevarüs ettiğine ve bu yolla on iki imamın Allah tarafından seçildiğine inanmıştır. Ancak tarihte bu vak'a inanıldığı gibi gerçekleşmemiştir. Hz. Ali, sırasıyla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan sonra halife olmuş, oğlu Hz. Hasan da altı aylık halifeliğinden sonra sulh yoluna halifeliği Muaviye'ye tevdi etmiştir. Sonrasında da Ehl-i Beyt'ten kimse halife olmamıştır. İmamiyye Şia'sı bu durumu, dönemin iktidarlarının Ehl-i Beyt'in imametini gasp ettiği iddiasıyla açıklamış ve bu dönemde Ehl-i Beyt mensuplarını her türlü baskıya ve zulme maruz kaldığı dahası söz konusu bütün imamların öldürüldüğünü savuna gelmiştir. Makalemizde mezkûr iddiaların tarihi vak'aya uygunluğu dönemin tarihi süreci içerisinde tartışmaya açılmış ve iddia edildiği gibi Ehl-i Beyt imamlarının devamlı baskı görmediği, dönemin iktidarları ile olan ilişkilerinin inişli çıkışlı bir seyir izlediği savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i Beyt, İmamiyye Şiası, Abbasi Oğulları, Ümmeyye Oğulları.

Abstract: Imamiyye Shia, who advocates that Ali was appointed as an imam through open provision (which can be verse or hadith) after the death of Prophet Mohammed, believes that Imamate is transferred through the Ahl al-Bayt (People who are descended from Prophet's family). Also they believe that Twelve Imams were chosen by God (Allah) by this way. But this phenomenon has not come true as it is believed in history. Ali became Caliph after Ebubakr and Omar. His son Hasan had abdicated from the Caliphate and handed over his authority to Muaviye after six month in which he served as a Caliph. Subsequently no member of the Ahl al-Bayt had become caliph after this event. Imamiyye Shia explained this case by claiming that the ruling powers of the period had usurped the Imamate of the Ahl al-Bayt. However they argued that members of the Ahl al-Bayt were subjected to all kinds of oppression and persecution, furthermore, all imams were killed in this period. In this article, these claims of historical writings' appeal to the case are opened to debate within the historical process of the period. Besides, it is defended that it is not the case that they have been subjected to constant pressure but the relations of the Ahl al-Bayt imams with the ruling powers of the period were going with ups and downs.

Key Words: Ahl al-Bayt, Imamiyye Shia, Abbasians, Umayyads.

* Bu makale "İmâmî-Şîî Kaynaklarda On Dört Masum'un Ölümü ile İlgili İddialar" adlı Yüksek Lisans tezimizden üretilmiştir.

** İnönü Üniversitesi İslam Mezhepleri Tarihi Araştırma Görevlisi.

Giriş

Ehl-i Beyt, Kur'an ve hadis literatüründe kendisine yer bulan bir kavramdır. Arapça'da "ev halkı" anlamına gelen bu kavramın üzerinde ittifak edilen bir tanımından söz etmek güçtür. Ehl-i Beyt terkibi, cahiliye dönemine ait kullanımlarının yanı sıra İslami dönem ile birlikte özellikle Hz. Peygamber'in yakın akrabalarını ifade eden bir kavram olmuştur. Ancak bu kavramın Hz. Peygamber'in hangi akrabalarını kapsadığı konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır.¹ Bu değerlendirmeler içerisinde makalemize konu olan İmâmiyye Şia'sının yapmış olduğu tanıma göre Ehl-i Beyt, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile onun soyundan gelen dokuz imamı içine alan on dört masumun şahsiyetini ifade eder.²

İmamiyye Şia'sının Ehl-i Beyt mensuplarının sürekli baskı gördüğü iddiasına mesned olan dönem Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında on ikinci imam Muhammed el-Mehdî'nin kayıp oluşuna kadar ki zaman dilimidir. Buna göre imamet, meşru sahipleri olan Ehl-i Beyt'ten gasp edilerek alınmıştır. Dönemin halifeleri bununla da yetinmemiş, kendi iktidarlarına tehdit olarak gördükleri Ehl-i Beyt mensuplarına her türlü şiddeti reva görmüşlerdir. Bu şiddet sürgünlere, hatta katliamlara kadar varmıştır.³

Hz. Hasan'ın (ö.50/669) halifeliğine kadar yöneticiler farklı uygulamalarla başa gelmiştir. Hz. Hasan ile anlaşarak iktidarı devralan Muaviye, oğlu Yezid b. Muaviye'yi veliaht tayin etmesiyle halifelik Emevi hanedanın tekeline geçmiştir. Altmış yıllık Emevi iktidarı, Ehl-i Beyt'in de mensup olduğu Haşimî kabilesinden olan Abbas oğullarının isyan etmesi ile son bulmuş ve iktidarın başına Abbasi hanedanı geçmiştir. Yönetimin başında iki farklı hanedan gören Ehl-i Beyt mensupları, onlarla olan ilişkilerinde istikrarlı bir seyir izlememiştir. Bu sebeple Ehl-

---

¹ Ehl-i Beyt terkibi ile ilgili farklı değerlendirmeler için bkz: Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA* X, 498-501, Namık Kemal Karabiber, "Erken Dönemde Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Farklılaşma Süreci: Abbas Oğulları-Ali Oğulları Örneği", Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları Sempozyumu, s. 281-282. Gülgün Uyar, Ehl-i Beyt, s.33.

² es-Sadük, *el-İ'tikâdât*,s.101;Tabersî, *Mecmau'l-beyân*, VII/107.

³ Söz konusu iddialar için bkz.Tabatabâî, *İslam'da Şia*, s. 245-278; Ca'feriyân, *el-Hayâtü's-Siyâsiyyetü ve'l-Fikriyyetü li Eimmeti Ehl-i Beyt*, I/8-9; el-Beyâtî, *Şehâdetü'l-Eimme*, s. 7-15; es-Saffâr, *Eimmetü Ehl-i Beyt: Risâletun ve Cihâdun*, s. 38-88.

i Beyt'in dönemin iktidarları olan ilişkilerini bu dönem boyunca yönetimin başında bulunan iki hanedan üzerinden takip etmeye çalıştık.

a. Ehl-i Beyt'in Emeviler ile Olan İlişkileri

İslam öncesinde, Ehl-i Beyt'in mensup olduğu Haşim oğulları ile Kureys'in diğer büyük kolu olan Ümeyyeoğulları (Emeviler) arasındaki siyasi ilişkilerin genel olarak bir nüfuz mücadelesi şeklinde geçtiği söylenebilir.⁴ Hz. Peygamber ve ilk iki halife döneminde bu siyasi ilişkiler nispeten sükûnet bulmuş ise de Hz. Osman (ö.35/656) zamanından itibaren tekrar gerginleşmeye başlamıştır. Bu çekişme Hz. Ali'nin (ö.40/661) hilafeti sırasında tamamen gün yüzüne çıkmıştır. Bu dönemde Hz. Ali tarafından yönetimden uzaklaştırılan Ümeyye Oğulları'nın muhalefeti sonucu Cemel ve Sıffin gibi on binlerce müslümanın kanının döküldüğü iç savaşlar meydana gelmiştir. Emevilerin iktidarı haksız bir şekilde ele geçirmesi sonucunda ise bu iki aile arasındaki gerginliğin geçmişe nispetle daha şiddetli bir boyut kazandığı görülmüştür.⁵

Yine bu dönemde Haşim Oğulları ile Ümeyye Oğulları arasındaki eski çekişmeler hatırlanıp gündeme getirilmiştir. Her fırsatta, Ümeyye oğulları her fırsatta, Haşim Oğulları tarafından daha önce haksızlığa uğratıldıklarını, bazı yakınlarının Bedir'de öldürüldüğünü dile getirirken; Haşim Oğulları da Hz. Hamza'ya yapılanları gündeme getirmiş ve Ümeyye Oğulları'nın Hz. Ali ile olan mücadelesini daha önce bu ailenin Hz. Muhammed ile olan mücadelesine benzetmiştir.⁶

Hz. Hasan'ın antlaşma yolu ile hilafeti devretmesi sonucunda iktidarı tamamıyla ele geçiren Muaviye b. Ebî Süfyân'ın (60/680) Emevi Devleti'nin temelini attıktan sonraki ilk işi, Haşim Oğulları'nı yönetimden tamamen uzaklaştırmak olmuştur. Bununla da yetinmeyen Muaviye halk arasında Hz. Ali ve yakınlarına duyulan bağlılığın izlerini silmek için elinden geleni yapmıştır. Yine bu dönemde, Hz. Ali Oğulları ile taraftarları, Muaviye tarafından dolaylı veya doğrudan gözden düşürülmeye, sindirilmeye ve çeşitli şekillerde cezalandırılmaya çalışılmıştır.⁷ Öyle ki bu dönemde cuma ve bayram hutbelerinde minberlerden

---

⁴ Detaylı olarak bkz. İbrahim Sarıçam, *Emevi-Haşimi ilişkileri*, s. 30-104.

⁵ Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt*, s. 75.

⁶ Sarıçam, *Emevi-Haşimi ilişkileri*, s. 401.

⁷ Sarıçam, *Emevi-Haşimi ilişkileri*, s. 403; Uyar, s. 76.

4•Zekeriya DOĞRUSÖZLÜ**

alenen Hz. Ali'ye sebbedilmiş, onun ailesine karşı valiler kanalı ile yıpratma siyaseti uygulanmıştır.⁸ Hatta halka dinletilmesi için, Hz. Peygamber'in uygulamalarının aksine hutbe farz namazından öncesine aldırılmıştır. Bu kötü muameleyi *el-Muhallâ* adlı eserine taşıyan İbn Hazm, 'Cuma Namazı' konusunu işlerken meseleye şöyle yer vermiştir:

“Ümeyye Oğulları, halkın namazdan sonra dağılıp gitmesinden ve kendi hutbelerini dinlememesinden dolayı hutbeyi namazdan önce okumak şeklinde bir bidat çıkardılar. Halkın dağılıp gitmesinin sebebi ise onların hutbede Ali b. Ebî Talib'e (a.s) lânet okuyup küfretmeleriydi. Müslümanlar buna tahammül edemedikleri için kaçıp gidiyorlardı ve bu konuda haklıydılar.”⁹

Bu uygulamaya şiddetli bir şekilde karşı çıkan Hz. Hasan, Muaviye ile yaptığı sulh antlaşmasında Hz. Ali'ye sebbedilmesinden vazgeçilmesi şartını da ileri sürmüştü. İlk önce tüm şartları kabul ettiğini açıklayan Muaviye, diğer şartların önemli bir kısmını yerine getirmediği gibi, Hz. Ali'ye sebbetme uygulamasına da son vermemiştir. Hz. Ali'ye yapılan bu hakaretlerin Muaviye'nin kendi kabilesini dahi rahatsız ettiğini ifade eden İbn Ebi'l-Hadîd, Cahız'dan şu rivayeti nakletmiştir:

Ümeyye Oğulları'ndan bir grup Muaviye'ye giderek, “Ya Emirü'l-Müminin! Artık arzularına ulaştın. Ne olur bu adama (Hz. Ali'ye) küfür ve lânet etmeyi bırakıver” dediler. Muaviye dedi ki: “Hayır vallahi, çocuklar bu inançla büyüyüp, büyükler yaşlanıncaya ve onun faziletini ağzına alacak biri bulunmayıncaya kadar bundan vazgeçmem.”¹⁰

Muaviye'nin başlatmış olduğu Hz. Ali'nin şahsında Ehl-i Beyt'e karşı bu haksız ve çirkin uygulamalar; sergilenen kin ve nefret, Emevi halifeleri tarafından Ömer b. Abdülaziz'e kadar devam ettirilmiştir. 99/711 yılında Ömer b. Abdülaziz tarafından Hz. Ali'ye hakaret etme uygulaması kaldırılmışsa da bazı geleneklerle bu uygulamaların uzantılarının devam ettiği görülmüştür.¹¹

Emevilerin Ehl-i Beyt'e karşı olan düşmanca politikaları bunlarla sınırlı değildir. 49/669 senesinde vefat eden Hz. Hasan'ı, babasının vasiyeti üzerine Hz.

---

⁸ M. Bahaüddin Varol, “Ehlibeyt'e İdeolojik Yaklaşımlar”, *Marife Dergisi*, 3/3 (Kış 2004), s. 76-77.

⁹ İbn Hazm, *el-Muhellâ*, V/85-86; Ayrıca bkz. *el-Ya'kûbî*, I/223.

¹⁰ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerh-u Nehci'l-Belâğâ*, IV/56.

¹¹ *el-Mes'ûdî*, *Murûcü'z-Zehab*, III/123; Uyar, s. 78.

Ali ve Hz. Fatıma'nın evine defnetmek isteyen Hz. Hüseyin, Muaviye'nin engeli ile karşılaşmış ve Hz. Hasan Baki mezarlığına defnedilmek zorunda kalmıştır.¹²

İktidarı Haşim Oğulları'na kaptırmak istemeyen Muaviye, Hz. Hasan ile yaptığı antlaşmaya sadık kalmamış ve oğlu Yezid'i kendisine halef tayin etmiştir. Muaviye'den sonra halife olan Yezid'in ilk işi Haşimiler'den biat istemek olmuştur. Halife bununla da yetinmemiş, o ana kadar geri planda durup kendini ibadete vermiş olan Hz. Hüseyin'den zorla biat almaya yeltenmiştir. Bu baskı karşısında Hz. Hüseyin Emevilere karşı ayaklanmak zorunda kalmış ve bu başkaldırı girişimi, Kerbelâ faciası ile sonuçlanmıştır. Hz. Hüseyin ve orada bulunan yakın akrabalarının şehit edilmesi ile neticelenen Kerbelâ Vak'ası'ndan (61/680) sağ kalan Ali Oğulları mensupları Şam'a götürülmüş ve daha sonra da Yezid tarafından Medine'ye gönderilmiştir.¹³

Kerbelâ hadisesi sonrasında Ali Oğulları arasında öne çıkan Ali b. Hüseyin Zeynelâbidîn ise hayatı boyunca siyasi olaylara karışmamaya özen göstermiştir. İmâmiyye Şia'sının dördüncü imam saydığı Zeynelâbidîn, bu yolla kendisini ve ailesini iktidardan gelebilecek tehlikelere karşı korumak istemiştir.¹⁴Zeynelâbidîn'in iktidar aleyhine gelişen olaylar karşısındaki tavrını açık bir şekilde ortaya koyduğu hadise Harre Vak'ası olmuştur. O ve yakınlarından hiç kimse, Medinelilerin çeşitli gerekçelere dayanarak gıyabında Yezid'i görevden uzaklaştırmaları ile 63/683 yılında baş gösteren Harre Vak'ası'na ve bu dönemde Ali Oğulları adına yapılan diğer isyan hareketlerine katılmamıştır.¹⁵Bununla birlikte, toplum üzerinde acı tesiri devam etmekte olan Kerbelâ'nın intikamını almak için Kûfe kökenli bu başkaldırı girişimlerine, Ehl-i Beyt dışındaki Ali Oğulları'nın diğer üyelerinden ciddi anlamda katılımlar olmuştur. Ancak bu isyan girişimlerinin üzerine sert bir şekilde gidilmiş ve özellikle Hüseyin Oğulları ciddi bir şekilde takibe alınarak bu aileye ve taraftarlarına göz açtırılmamıştır.¹⁶

---

¹² el-Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, s. 260; es-Sadûk, *'İlelü's-Şerâi'*, I/121; Adnan Demircan, "Hz. Hasan ve Halifeliği", *HÜİFD*, 1/1 (1997), s. 104.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Uyar, s. 56-65; Mustafa Öz, "Kerbelâ", *DİA*, XXV/272; Ünal Kılıç, "Kerbelâ Vak'ası (Tarihi Süreç)", *Çeşitli Yönleri İle Kerbelâ Sempozyumu*, 2/1 (2010), s. 16-48.

¹⁴ Uyar, s. 88.

¹⁵ Uyar, s. 89; İbn Kesîr, *el-Bidâye* VII/218-233.

¹⁶ Bu dönemden sonra, Hüseyin Oğulları ve Hüseyin Oğulları içerisindeki imamet silsilesinin devam ettiği ve aynı zamanda İmâmiyye'nin Ehl-i Beyt olarak takdim ettiği aile, Beni Haşim kabilesinden farklı bir siyaset izlemiştir. Bkz. Uyar, 31-336.

6•Zekeriya DOĞRUSÖZLÜ**

Yezid b. Muaviye'den iktidarı devralan Halife Abdülmelik b. Mervan (ö.65/705) seleflerinin aksine Ali Oğulları'nı doğrudan karşısına almak istemiştir. Bu sebeple de açıktan bir isyan teşebbüsü olmadığı sürece, onları iktidarın tabii muhalifleri sayarak onların üzerine gitmemiştir.¹⁷Nitekim Abdülmelik, Haccac'a yazmış olduğu mektupta Beni Haşim'e karşı dikkatli olması konusunda onu şöyle uyarmaktadır: "*Ebû Talip Oğulları'ndan beni uzak tut. Harb ailesinin (Benî Ümeyye Oğulları'nın) onlara hücum ettikleri zaman zafere ulaşamadıklarını gördüm.*"¹⁸

Ömer b. Abdülaziz (ö.101/720) dönemine gelindiğinde ise Ali Oğulları'nın rahat bir nefes aldığı görülmektedir. Bu dönemde Hz. Ali'yi lanetlemek yasaklanmış, Ali oğulları ile dönemin iktidarları arasında çoğu zaman gerilime neden olan Fedek¹⁹ arazisi de eski sahipleri olan Haşim Oğullarına iade edilmiştir.²⁰ Ömer b. Abdülaziz'in bu hakkaniyetli idaresi, Ali Oğulları tarafından mukabele görmüş ve memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim bu memnuniyeti beşinci İmam Muhammed el-Bâkır şöyle ifade etmektedir: "*Her kavmin bir necibi vardır. Beni Ümeyye'nin necibi de Ömer b. Abdülaziz'dir ve o kıyamet gününde tek bir ümmet olarak haşrolunacaktır.*"²¹

Ancak, Hüseyin Oğulları'nın rahata kavuştuğu bu dönem uzun sürmeyecektir. Muhammed Bâkır'ın baba-bir kardeşi Zeyd b. Ali, Hişam b. Abdülmelik'in (ö.105/724) başında olduğu Emevi iktidarına karşı isyan hareketi başlatacaktır. Kısa sürede bastırılan bu isyan sonucunda ise Ali Oğulları ağır bir darbe yiyecek ve Ehl-Beyt mensupları her türlü şiddete ve baskıya maruz kalacaktır. Bu-

---

¹⁷ Sarıçam, *Emevi-Haşimi ilişkileri*, s. 33; Uyar, s. 93.

¹⁸ Ya'kûbî, II/304.

¹⁹ Fedek, Medine'ye iki üç günlük mesafede, akarsuları ve bol hurmalıklarıyla ünlü bir kasabadır. Hicretin yedinci yılında Hz. Peygamber, Hayber'i fethedince kendi topraklarının da işgal edileceğinden korkan Fedek halkı, Peygamber'e haber salıp kendi topraklarında kalmak ve arıcılık yapmak kaydıyla topraklarını teslim etmeyi önermişler, bu öneri kabul edilince Fedek, barış yoluyla fethedilmiş ve savaşız ele geçtiği için Allah Elçisi'nin özel mülkü olmuştur. Hz.Peygamber, hayatında buranın geliriyle ailesinin zorunlu masraflarını karşılar ve fazlasını yolculara harcardı. Yani Fedek, Hz. Peygamber'in vakfiydi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ebu Bekir, bu toprağı Hz. Peygamber gibi tasarruf etmek istemiştir. Hz. Peygamber'in kızı Fatıma, Ebu Bekir'e gelip, toprağın babasından kaldığını söylemiş ise de Ebu Bekir, "*Biz peygamberler miras bırakmayız.*" hadisine dayanarak talebi reddetmiştir. Bkz. Ya'kûbî, II/221-223.

²⁰ Sarıçam, *Emevi-Haşimi ilişkileri*, s. 334; Uyar, s. 99.

²¹ ez-Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, V/120.

nunla birlikte, Ehl-i Beyt içerisinde Zeynâbidîn ile başlayan *ku'ûd* (pasiflik) politikasını, bu dönemde oğlu Muhammed el-Bâkır sürdürecektir ve kardeşi Zeyd'in isyan davetine karşılık vermeyecektir.²²

b. Ehl-i Beyt'in Abbasiler ile Olan İlişkileri

Haşim Oğullarının diğer bir önemli bir kolu olan Abbas Oğulları, Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdülmuttalib (32/653)'in ailesidir. Asr-ı saadetten itibaren Hz. Peygamber'in akrabaları ile bu aile arasındaki ilişkiler genel olarak olumlu olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber'in vefatından sonra Abbas b. Abdülmuttalib Hz. Ali'ye biat etmek istemiştir. Ayrıca Fedek arazisi hakkında Hz. Ebû Bekir ile görüşmeye gittiğinde Hz. Fatıma'nın yanında Abbas b. Abdülmuttalib vardı.²³

Hilafeti süresince de Abbas Oğullarının Hz. Ali'ye önemli destekleri olmuştur.²⁴ Cemel ve Sıffin savaşlarında Hz. Ali'in safında yer alan Abbas Oğulları bu dönem içerisinde Basra ve Mekke valilikleri gibi önemli konumlara getirilmiştir. Yine Hz. Hasan'ın kısa süren halifeliği döneminde bu aile, önemli görevler üstlenmiştir. Kimi zaman, içtihadî konularda farklı düşmüş olsalar da bu farklılık, dayanışmalarına gölge düşürmemiştir. Kısacası Hicri birinci yüzyılda siyasi arenada sessiz kalan Abbas Oğulları, Emevilere karşı her zaman Ehl-i Beyt'in yanında olmuştur.²⁵

Hicri ikinci yüzyılda ise Hz. Ali'nin ikinci eşi Havle'den dünyaya gelen Muhammed b. Hanefiyye'nin oğlu Ebû Haşim Abdullah'ın (ö.98/716) imametini, Hz. Ali'den Muhammed b. el-Hanefiyye'ye ondan da kendisine geçtiğini iddia etmesi ile Abbas Oğulları, Ali Oğulları ile siyasi olarak yollarını ayırmıştır.²⁶ Daha sonra Ebû Haşim'in, ölmeden önce grubun liderliğini Hz. Abbas'ın torunu Muhammed b. Ali'ye devretmesi ile Abbas Oğulları siyasi arenada etkin olmaya başlamıştır.²⁷

Aynı dönemde Hz. Ali'nin diğer oğlu Hz. Hüseyin evladından Ali Zeynelâbidîn-Muhammed el-Bâkır-Ca'fer es-Sadık lider silsilesi ile daha sonra temsil edilecek olan Ehl-i Beyt cemaati ise genel olarak siyasi olaylara ve özellikle Abbas

---

²² Mehmet Ali Büyükkara, *İmamet Mücadelesi ve Haşimoğulları*, s.20-21.

²³ Uyar, s. 133.

²⁴ Büyükkara, *İmamet Mücadelesi ve Haşimoğulları*, s. 14.

²⁵ Büyükkara, s. 12.

²⁶ Uyar, s. 134.

²⁷ Büyükkara, s. 12.

8•Zekeriya DOĞRUSÖZLÜ**

Oğulları'nın devrimci isyan hareketlerine karışmamayı faaliyetlerinde bir prensip haline getirmiştir.²⁸

Bu dönemde, Emevi iktidarına son vermeyi ve yerine Hz. Peygamber'in ailesinden liyakatli birini halife yapmayı hedefleyen Abbas Oğulları'nın başlatmış olduğu isyan hareketi süresi içerisinde, siyaseten sessiz kalmayı yeğleyen Ehl-i Beyt ile olan ilişkilerinin olumlu bir seyir içerisinde devam ettiğini söyleyebiliriz. Ancak, aralarındaki iyi ilişkilere rağmen Ehl-i Beyt, bu dönem içerisinde Abbas Oğulları'nın "er-Rızâ min Âl-i Muhammed" (Muhammed ailesinden razı olunacak şahıs) şeklinde sloganlaştırdığı ve Emevi yönetiminin sonunu getirecek bu isyan hareketini yukarıda da ifade ettiğimiz gibi desteklemekten kaçınmıştır.²⁹

132/749 yılında yönetimi ele geçiren Abbasiler, iktidarı Ali Oğulları ile paylaşmak istememiş ve kısa bir süre sonra da onlara sırt çevirmişlerdir. Dahası yönetimden uzak tutulan Ali Oğulları, bu sefer Abbasi yönetiminin baskısına maruz kalmışlardır. Bu tarihten itibaren Ali Oğulları, Abbasiler'in de en az Emeviler kadar düşmanları olduğunu anlamaya başlamışlardır.³⁰

Şîi muhalefetinin yegâne odağı olarak kalan Ali Oğulları, Abbasi hilafetini de baskı ve adaletsizliğinin sembolü görmüş ve Abbasilerle sık sık silahlı mücadeleye girişmişlerdir.³¹ Ali Oğulları içerisinde Abbasiler'e karşı başlatılmış olan bu mücadelede başı çekenler ise Hz. Hasan soyundan olanlardı. Muhammed el-Bâkır ve Ca'fer es-Sadık'ı liderleri olarak gören Ali Oğulları'nın Hüseyini kolunu oluşturan grup ise geleneksel *ku'ud* (pasiflik) politikalarını sürdürmeye devam etmiş³² ve kendi adlarına çıkarılan isyan hareketlerinden uzak durmuştur.³³ Nitekim Abbasi halifeliğin ilk yıllarında Ali Oğulları'nın Ehl-i Beyt adına yapılan isyanlarına pirim vermeyen Ca'fer es-Sadık, kendisine gelen isyana davet mektubunu, Ehl-i Beyt'in üzerinde herhangi bir şaibe oluşmasını diye, Abbas Oğulları'nın ilk halifesi olan Ebu'l-Abbas'a bizzat kendi eliyle teslim etmiştir.³⁴

---

²⁸ Büyükkara, s. 79.

²⁹ Büyükkara, s. 24.

³⁰ Büyükkara, s. 12-24.

³¹ Cemil Hakyemez, "Abbasi Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şîi Tehdidi", *AÜSBED*, 9/1 (2007), s. 327-341.

³² Büyükkara, s. 20.

³³ Hakyemez, "Abbasi Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şîi Tehdidi", s.328.

³⁴ et-Taberî, vii, s. 540-541.

Yine isyan eden Abbasi komutanlarından Bessam b. İbrahim, bir Hüseyini halifelik kurmak için Ca'fer es-Sadık'a haber gönderip desteğini istemiş fakat Abbasiler'den çekinen es-Sadık, Bessam'ın hareketinin, otoriteler tarafından düzenlenmiş bir hile olduğundan şüphelenmiş ve hemen Halife Mansur'u (ö.158/175) bu durumdan haberdar etmiştir. Halife de, Bessam'ı yakalatarak idam ettirmiştir.³⁵Bundan dolayı da Halife Mansur, Ali Oğulları adına isyan girişiminde bulunan Hasan Oğulları'na tepki gösterirken her zaman Zeynelâbidîn, Muhammed el-Bâkır³⁶ ve Ca'fer es-Sadık gibi ileri gelen şahsiyetleri iyi örnekler olarak göstermiştir. Ne var ki Sadık'ın barışçı mizacı, Abbasilerin gözünde onu potansiyel bir tehdit olmaktan çıkaramamıştır. Çünkü o, Abbasilerin tabii muhalifleri olan Ali Oğulları'nın önemli bir temsilcisiydi.³⁷

Mansur'un ölümünden sonra halife olan Mehdi, (ö.169/785) Ali Oğulları isyanlarının önüne geçebilmek amacıyla onlarla bir uzlaşma içerisine girmiştir. Uzlaşma siyaseti izlerken Ali Oğulları ve taraftarlarını takibe almayı da ihmal etmemiştir. Mehdi, izlemiş olduğu bu politikanın gereği olarak, desteklerini kazanmak için ılımlı Şîîler'den olan Zeydiler'e yaklaşmış ve Ali Oğulları da dahil diğer tüm siyasi tutukluları serbest bırakmıştır.³⁸Tutuklular arasında, Medine'den çağırıp Bağdat'ta hapsedtiği yedinci imam Musa Kâzım (ö.183/799) da vardı. Fakat daha sonra iktidara geçen Halife el-Hâdî (ö.170/786) önceki dönemde Ali Oğulları'na yapılan yardımları durdurmuş ve onların tutuklanmalarını emretmiştir. Yine onun kısa süreli hilâfetinden sonra yerine geçen Harun Reşid de (ö.193/809) Ali Oğulları'na yönelik bu baskı politikasını devam ettirmiştir.³⁹

Harun Reşid'in baskı politikasını devam ettirmesinin muhtemel sebeplerinden biri, II/VIII. asrın ikinci yarısında Musa Kâzım'a bağlı bazı Ehl-i Beyt alimlerinin, dini ve siyasi liderliğin (imamet) nas ve tayinle olduğunu iddia etmeleridir. Bu iddialar, Abbasi iktidarının meşruiyet zeminine teorik planda zarar verebileceği endişesini doğurmuş ve saltanat müessesinin temellerini yıpratacak birtakım gelişmelerin olması ile birlikte Harun Reşid, Ali Oğulları'na yönelik ciddi tedbirler almak zorunda kalmıştır.⁴⁰ Örneğin bu tedbirler çerçevesinde Musa Kâzım da dâhil, Ali Oğulları'ndan bir çoğunu rafizi oldukları gerekçesiyle hapsedirmiştir. Hatta Musa Kâzım'ı öldürme girişiminde bulunmuş, fakat netice

---

³⁵ el-Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, IV/225-226.

³⁶ Büyükkara s. 53-54.

³⁷ Hakyemez, "Abbasi Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şîî Tehdidi", s. 330-332.

³⁸ Hakyemez, "Abbasi Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şîî Tehdidi", s. 331.

³⁹ el-Ya'kûbî, I/373-74.

⁴⁰ Büyükkara, *İmamet Mücadelesi ve Haşimoğulları*, s. 79-80.

alamamıştır. Yine Harun Reşid, bu dönemde tutuklama kampanyasını daha da genişleterek ileri gelen Mu'tezilî alimleri de hapse attırmıştır.⁴¹

II/VIII. asrın sonlarına doğru gelindiğinde, halkın önemli bir kesiminin, Ali Oğulları adına gelişen hareketlere destek verdiği anlaşılmaktadır. Bu destek Abbasi iktidarı için ciddi bir tehlike arz etmeye başlamıştır. Bu durumdan endişelenen dönemin Halifesi Memun, (ö.218/833) Abbasiler'e karşı isyana kalkışmış bir liderin safında fiilen yer almalarını önlemek amacıyla Ali Oğulları ile barışma yoluna gitmiş hatta onların saygın kişilerinden olan Ali er-Rızâ'yı kendi halefi yapmak istemiştir. Daha sonrasında bu arzusunu gerçekleştirmek amacıyla Ali Rızâ'yı Medine'den Merv'e çağırıp veliaht tayin etmiştir.⁴² Ali Oğulları ile uzlaşma girişimlerinde bununla sınırlı kalmayan Memun, devletin resmi üniforması olan siyah elbiseleleri çıkartırıp yerine Ali Oğulları'nın sembolü olan yeşil elbiselerin giyilmesini emrederek⁴³ büyük bir jest yapmıştır. Ali Rızâ'nın (ö.203/819) kısa bir süre sonra ölmesi üzerine ise kızı Ümmü'l-Fazl'ı, Ali Rızâ'nın oğlu Muhammed Cevâd ile evlendirmiştir.⁴⁴ Yine Memun, bu dönemde Hz. Ali'nin diğer sahabeden daha faziletli olduğunu ilan ederek söz konusu barışma ve uzlaşma yönünde önemli bir adım daha atmıştır.⁴⁵

Memun'un Ali Oğulları'na yönelik uzlaşma gayretleri, bazı olumlu sonuçlar vermekle birlikte kendisine yönelik isyan hareketlerinin önünün alınmasında yeterli olmamıştır. Olayların daha fazla büyümesine engel olmak amacıyla olsa gerek, Muhammed Cevâd'ı (ö.220/835) hanımı Ümmü'l-Fazl ile birlikte Medine'den Bağdat'a getirterek ölümüne kadar tedbir amaçlı orada göz hapsinde tutmuştur.⁴⁶

Me'mun tarafından başlatılan bu hoşgörü siyaseti halefleri Mu'tasım (ö.227/842) ve Vasık döneminde de devam etmiştir. İsfehânî özellikle Vasık Billah (ö.232/847) dönemi ile ilgili olarak Ehl-i Beyt'e mensup kişilerin her hangi bir endişeye düşmeksizin bir araya geldiklerini, görüştiklerini ve rahat hareket edebildiklerini ifade etmektedir.⁴⁷ Yine, Ehl-i Beyt'e gösterilen müsamaha, hoşgörü

---

⁴¹ el-İsfehânî, *Mekâtil*, s. 335.

⁴² Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 218-219. Ayrıca bkz. et-Taberî, VIII/562.

⁴³ el-Mes'ûdî, *Murûcû'z-Zeheb*, III/27-28.

⁴⁴ el-Ya'kûbî, ii, s. 454; et-Taberî, VIII/566.

⁴⁵ et-Taberî, VIII/ 619.

⁴⁶ Hakyemez, "Abbasi Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şîh Tehdidi", s. 337.

⁴⁷ el-İsfehânî, *Mekâtil*, s. 476.

ve maddi destekten bahseden İbn Kesir, bu dönemde Ehl-i Beyt'e mensup fakir hiç kimsenin kalmadığını bildirmektedir.⁴⁸

Halife Mütevekkil (ö.248/861) döneminde ise, selefleri Me'mun'la başlayıp Mu'tasım ve Vasık ile devam eden uzlaşma arayışlarının da devlete önemli bir yarar sağlamadığı ve hatta bu politikaların Şiîleri daha da şımarttığı yönünde kanaat oluştuğu görülmektedir. Nitekim Ali Oğulları ve Ehl-i Beyt taraftarlarının ileri gelenleri daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de Mütevekkil tarafından takibe uğramış, memleketlerinden sürülmüş ve yoksul bırakılmışlardır. Bu dönemde Ehl-i Beyt'in yaşadığı sıkıntılara değinen İsfehânî, Ehl-i Beyt taraftarlarının en çok Mütevekkil döneminde baskıya maruz kaldıklarını ifade etmiştir.⁴⁹ Mütevekkil'in, halkın Ehl-i Beyt'e olan teveccühüne hiçbir şekilde tahammül edemediğini söyleyen İbnü'l-Esîr de, Hz. Ali'ye olan sevgilerinden dolayı kendisinden önceki halifelerden Memun, Mu'tasım ve Vasık'a son derece kızgın olduğu yönünde bir rivayet nakletmiştir.⁵⁰

Halife Mütevekkil'in bu düşmanca siyaseti, İmâmiyye Şîası'nın onuncu imamı olan İmam Ali el-Hâdî'yi de kapsamıştır. Mu'tasım ve Vasık'ın hilafetleri zamanında Medine'de sakin bir hayat süren Ali el-Hâdî'nin (ö.254/868) orada insanlara irşatta bulunması ve halkın ona olan teveccühü Mütevekkil'i rahatsız etmiştir. Dönemin Medine valisi Abdullah b. Muhammed, bir grup insanın Ali el-Hâdî'yi imam olarak tanıdığı ve dolayısıyla onun Medine'de bulunmasının tehlike doğuracağı yönündeki endişelerini Mütevekkil'e iletmış, o da bunun üzerine 233/848 yılında Ali el-Hâdî'yi Samerra'ya getirtmiş ve ev hapsinde tutmuştur. Yine bu dönem içerisinde Mütevekkil, Samerra'da el-Hâdî'nin taraftarlarının kendisine karşı komplo içerisinde olduğu ve bunlar ile ilgili mektup ve silahların el-Hâdî'nin evinde bulunduğu yönündeki ihbar üzerine onun evini aratmış ve tutuklatmıştır. Ancak herhangi bir kanıt bulunamaması üzerine onu serbest bırakmıştır. Daha sonra el-Hâdî, vefatına kadar Samarra'daki zorunlu ikametine devam ettirilmiş ve burada insanlara vaaz vermesi engellenmiş hatta onun kimse ile görüşmesine izin verilmemiştir.⁵¹

Bu dönemde aynı kaygıdan dolayı Halife, Ehl-i Beyt taraftarlarının buluşma mekanı haline gelen Kerbelâ'daki Hz. Hüseyin'in kabri ile etrafındaki tüm evleri yıktırmıştır.⁵² Ayrıca kabir yıkıldıktan sonra buranın sürülmesini, üzerine

---

⁴⁸ İbn Kesîr, X 310.

⁴⁹ el-İsfehânî, *Mekâtîl*, s. 599.

⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII/149.

⁵¹ el-Ya'kûbî, II/484.

⁵² el-İsfehânî, *Mekâtîl*, s.597.

12•Zekeriya DOĞRUSÖZLÜ**

ekin ekilip sultanmasını istemiş ve halkın buraya gidip gelmesini de yasaklamıştır.⁵³Yine Mütevekkil, Ehl-i Beyt mensuplarının bir kısmını tutuklatmış bir kısmını da sürgüne göndermiştir. Tutuklama ve sürgün kampanyasını uzun bir süre devam ettiren Mütevekkil, İsfehânî'ye göre Abbasi halifeleri arasında Ali Oğulları'na karşı en fazla kin güden halife olarak üne kavuşmuştur.⁵⁴

247/862 yılında Mütevekkil'in öldürülmesiyle yerine geçen Muntasır (ö.248/862), devletin siyasi tutumunu Ali Oğulları lehine çevirerek, babasının Ali Oğulları'na karşı almış olduğu tedbirleri kaldırtmış ve ellerinden alınan malları tekrar kendilerine iade etmiştir. Bu sebeple kaynaklarda bu dönemde Ali Oğulları'ndan herhangi birinin öldürülmüş ya da hapsedilmiş olduğundan bahsedilmez. Hatta Şiîlerin Mütevekkil döneminde yıkılan Hz. Hüseyin'in kabrini yeniden inşa ettikleri nakledilir.⁵⁵ Yine bu dönemde Hz. Peygamber'den veraseten intikal eden ve daha sonra Ehl-i Beyt'in elinden alınan Fedek arazisi kendilerine iade edilmiştir.⁵⁶İbnü'l-Esîr'e göre Halife Mütevekkil döneminde Ehl-i Beyt'e reva görülen kötü muamele, Muntasır döneminde yerini oldukça müsamahakâr bir politikaya bırakmıştır.⁵⁷ Bu dönemdeki Ehl-i Beyt'e olan müsamahakâr bakış İmâmî âlimlerce de doğrulanmaktadır.⁵⁸ Örneğin, Câferiyân, Halife Muntasır'ın hilafetinde Ali Oğulları ve on birinci imam Ali b. Muhammed el-Hâdî üzerindeki baskıların nispeten azaldığını ifade etmiştir.⁵⁹

Ehl-i Beyt'e uygulanan bu hoşgörü politikasının sebeplerinden biri de muhtemelen bu dönemde büyük bir ivme kazanan Zeydi isyanlarıdır. Bu isyan hareketlerinden endişelenen Abbasi halifeleri Ehl-i Beyt'e karşı baskı yapmaktan kaçınmıştır. Bilakis bu dönemde Abbasi halifeleri, halkın tepkisinden çekindikleri için Ehl-i Beyt imamlarını saraylarında ağırlamışlar ve onlara ikramda bulunmuşlardır. Bu bağlamda onuncu imam Ali el-Hâdî'nin cenaze namazını Halife Mu'tez (ö.255/869) adına kardeşi Ahmed b. el-Mütevekkil kıldırmasıdır.⁶⁰Yine Ali el-Hâdî'nin oğlu on birinci imam Hasan el-Askerî de, hilafet sarayında sık sık

⁵³ et-Taberî, III/147.

⁵⁴ el-İsfehânî, *Mekâtil*, s.597.

⁵⁵ el-İsfehânî, *Mekâtil*, s. 599; el-Mes'ûdî, *Murûcü'z-Zeheb*, IV/135.

⁵⁶ Yakup Keskin, *İsnâ Aşeriyye İmamlarından Muhammed el-Cevâd, Ali b. Muhammed el-Hâdî, Hasan el-Askerî ve Muhammed el-Mehdî Dönemlerinde İmâmiyye Şiası* s. 91-95.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII/116.

⁵⁸ Yakup keskin, "Ehl-İ Beyt Adına Yürütülen Siyasî Hareketlerin Genel Karakteristiği Bağlamında Abbâsî Yönetiminde İmamların Varlık Mücadeleleri", *Din Bilimleri Akademisi Dergisi*, 8/3 (2008), s. 215-241.

⁵⁹Ca'feriyân, *Masum İmamların Fikri ve Siyasi Hayatı*, II/125.

⁶⁰ el-Ya'kûbî, II/503.

ağırlanmış, öldüğünde cenaze namazını Halife Mu'temid'in kardeşi Ebû İsa b. Mütevekkil kıldırmıştır. Fakat yine de tedbiri elden bırakmamak için Ehl-i Beyt ve taraftarları bu dönemde yakın takibe alınmış ve sürekli gözetim altında tutulmuşlardır.⁶¹

Sonuç

İmâmî müellifler, Hz. Ali'den itibaren bütün imamların sürekli baskıya maruz kaldıkları ve halifelerin imamları öldürmek için sürekli fırsat kolladıklarını, dolayısıyla onların mutlaka öldürülmüş olmaları gerektiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca imamların gasbedilmiş olan haklarını geri almak için hep mücadele içerisinde olduklarını, fakat Kerbelâ'dan sonra ümmetin maslahatı için bu mücadeleyi gizlice örgütlenerek sürdürdüklerini ileri sürmüşleridir. Ancak Kerbelâ'da yaşanan acı tecrübeden dolayı, imamların siyasi olarak hiçbir emelleri olmamış ve olabildiğince siyasetten uzak durmaya çalışmışlardır. Dahası herhangi bir siyasi oluşumun içinde bizzat yer almadıkları gibi kimseyi de siyasi bir ayaklanmaya yönlendirmemişler, bilakis yönetime karşı ayaklananları uyarmış hatta bazılarını halifeye şikayet etmişlerdir.

İmamların genel olarak muhalif pozisyonunda olmalarından ve kendi adlarına çıkartılan ayaklanmalardan dolayı zamanlarının iktidarları, Ehl-i Beyt liderlerini potansiyel bir tehlike olarak görmüş ve onları çoğu kez takibe almışlardır. Kimi zamanda evlerinde göz hapsinde tutulmuş ve insanlarla görüşmeleri engellenmiştir. Hatta bu baskılar zaman zaman hapsedilmelerine ve sürgüne gönderilmelerine kadar varmıştır. Bununla birlikte imamların nisbeten rahat oldukları hatta bizzat halifeler tarafından saraylarda ağırlandıkları zamanlar da olmuştur. Dolayısı ile iddia edildiği gibi Ehl-i Beyt sürekli baskıya maruz bırakılmamış, dönemin konjonktürüne göre imamların iktidarlara olan ilişkileri kimi zaman gergin olmuş kimi zaman da dostane olmuştur.

---

⁶¹ Hakyemez, "Abbasi Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şii Tehdidi", s. 339; Yakup Keskin, *İsnâ Aşeriyeye İmamlarından Muhammed el-Cevâd, Ali B. Muhammed el-Hâdî, Hasan el-Askerî ve Muhammed el-Mehdî Dönemlerinde İmâmiyye Şiası*, s. 113-115.

14•Zekeriya DOĞRUSÖZLÜ**

KAYNAKÇA

- Benli**, Yusuf, “Şîî Düşünce Ehl-i Beyt Tasavvurları”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 17/4 (2004), s.337-353.
- Büyükkara**, Mehmet Ali, *İmamet Mücadelesi ve Haşimoğulları*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.
- Ca'feriyân**, Resûl, Masum İmamların Fikri ve Siyasî Hayatı, çev. Cafer Bayar, İstanbul: Kevser Yayıncılık, 1994.
- _____, el-Hayâtü's-Siyâsiyye'l-Fikriyyeli Eimmeti Ehli'l-Beyt, Beyrut: Dârü'l-Hak, 1994
- Demircan**, Adnan, “Hz. Hasan ve Halifeliği”, *HÜİFD*, 1/1 (1997), s.81-109.
- Hakymez**, Cemil, Abbasi Devletine Yönelik Ali Oğulları veya Şîî Tehdidini”, *AÜSBED*, 9/1 (2007), s. 327-341.
- el-Belâzurî**, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Bâkır Mahmûdî, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1974.
- el-Beyâtî**, Ca'fer, *Şehâdetü'l-Eimme*, internet versiyonu:<<http://alhasanain.org>>, erişim tarihi: 19.01.2015.
- el-İsfehânî**, *Mekâtîlü't-Tâlibiyyîn*, thk. Kâzım Muzaffer, Necef: Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-Haydariyye, 1970.
- el-Ya'kûbî**, Ahmed b. Ebî Ya'kûb, *Târîhü'l-Ya'kûbî*, Beyrut: Dâru Sadr, t.y..
- el-Mes'ûdî**, Ebü'l-Hasan Alî b. el-Hüseyn, *Murûcü'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Ceher*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1973.
- _____, *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, Beyrut: Dâru Sa'bin, t.y..
- es-Sadûk**, Ebü Ca'fer Muhammed b. Alî, 'İlelü'ş-Şerâi', thk. Muhammed es-Sâdık, Necef: Mektebetü'l-Haydariyye, 1966.
- es-Saffâr**, eş-Şeyh el-Hasan, *Eimmetü Ehli'l-Beyt: Risâletun ve Cihâdun*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1977.
- _____, el-İ'tikâdât fi dîni'l-imâmiyye, nşr. 'Îsâm Abdusseyyid, 2. bs. (Beyrut: Dârü'l-Müfîd, 1414/1993)
- et-Tabersî**, eş-Şeyh Ebü Ali el-Fadl b. el-Hasan, *Mecmau'l-beyân fi tefsîri'lkur'ân*, (Beyrut: Dârü'l-Marife, 1406/1986).
- et-Taberî**, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezid, *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mulûk*, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, t.y..
- ez-Zehebî**, el-İmâm Şemsüddîn b. Muhammed b. Ahmed, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb Arnavût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- İbn Ebi'l-Hadîd**, 'İzzüddîn Ebü Hâmid, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, thk. Muhammed el-Fâdil İbrahim, Kum: Dârü'l-Kütübi'l-İhyâ, 1959.
- İbnü'l Esîr**, Ebü'l-Hasan 'İzzeddîn el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ebü'l-Fidâ Abdullah, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

- İbn Hazm**, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, thk. Muhammed M. Şâkir, Beyrut: Dârü'l-Fıkr, t.y..
- İbn Kesîr**, İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin, Riyad: Dârü'l-Âlemi'l-Kütübî, 2003.
- Karabiber**, Namık Kemal, "Erken Dönemde Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Farklılaşma Süreci: Abbas Oğulları-Ali Oğulları Örneği", *Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları Sempozyumu*, İstanbul: MÜİF Yayınlar, 2008, s. 281-296.
- Keskin**, Yakup, İsnâ Aşeriyye İmamlarından Muhammed el-Cevad, Ali b. Muhammed el-Hadi, Hasan el-Askeri ve Muhammed el-Mehdi Dönemlerinde İmâmıyye Şia'sı, basılmamış doktora tezi, On Dokuz Mayıs Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Öz**, Mustafa, "Kerbelâ", *DİA*, XXV, s. 271-272.
- Sarıçam**, İbrahim, *Emevî-Hâşimî ilişkileri*, Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Tabatabâî**, Muhammed Hüseyin, *İslam'da Şia*, çev. Kadir Akaras, İstanbul: Kevser Yayınevi, t.y..
- Uyar**, Gülgün, *Ehl-i Beyt*, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.
- Varol**, M. Bahaüddin, "İslam Tarihi'nin İlk İki Asrında Ehl-i Beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar", *Marife Dergisi*, 3/3 (Kış 2004), s.72-82.
- Watt**, W. Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. E. R. Fırlalı, İstanbul: Şato Yayınları, 2001.